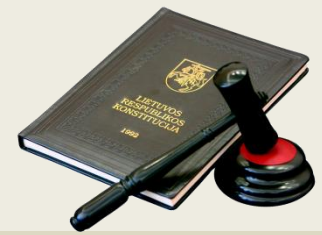

ІНДИВІДУАЛЬНА КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Проф. д-р Дайніус Залімас

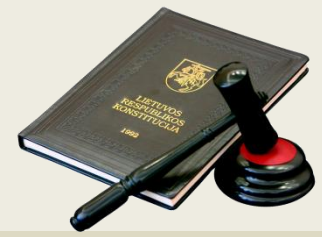
Індивідуальна конституційна скарга в процесі розвитку конституціоналізму

- Конституціоналізм – політична доктрина, що передбачає обов'язкове обмеження державної влади конституцією, одночасно захищаючи особу та суспільство від можливого зловживання повноваженнями з боку органів влади, сформованих самими людьми та суспільством.
- Сучасний конституціоналізм неможливо уявити без ідеї захисту прав та свобод людини.
- Конституціоналізм є не національним надбанням однієї країни, але явищем, характерним для всіх західних країн.
- Поширення механізму конституційної скарги, що впроваджується в різних країнах, може в майбутньому знайти відображення в юриспруденції як певний етап розвитку конституціоналізму.

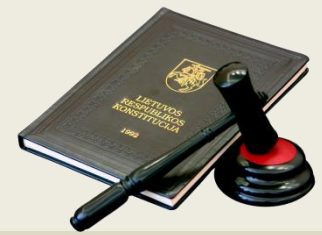

Необхідність закріплення інституту індивідуальної конституційної скарги в національній правовій системі

- Встановлення інституту індивідуальної конституційної скарги є європейською тенденцією. Ширші чи вужчі моделі конституційної скарги закріплені в законодавстві Албанії, Андорри, Австрії, Хорватії, Республіки Чехія, Кіпру, Німеччини, Угорщини, Латвії, Литви, Ліхтенштейну, Македонії, Мальти, Чорногорії, Польщі, Росії, Сербії, Словаччини, Словенії, Іспанії та Швейцарії.
- Значення індивідуальної конституційної скарги ширше, ніж просто захист інтересів особи; інститут індивідуальної конституційної скарги також захищає громадські інтереси та конституційний устрій в цілому.
- Надання фізичній особі можливості безпосередньо звернутися до органу конституційного судочинства є ефективним засобом для розвантаження ЄСПЛ. Статистика ЄСПЛ показує, що країни, де існує механізм конституційної скарги, подають до ЄСПЛ менше скарг, ніж інші країни, в яких не існує такого механізму. Судова практика ЄСПЛ дотримується позиції, що індивідуальна конституційна скарга є ефективним механізмом правового захисту на рівні країни, і тільки після того, як його вичерпано, особі слід звертатися до ЄСПЛ.

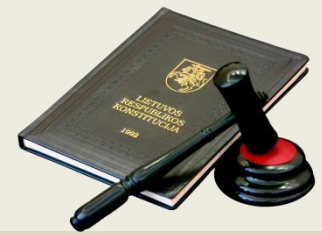

- Згідно з конституцією Республіки Литва, право звернення до Конституційного суду Литви має парламент (Сейм) *in corpore*, не менше ніж 1/5 всіх членів парламенту, Президент Республіки, Уряд та суди.
- Правова система Литви не передбачає інституту індивідуальної конституційної скарги, який дозволяв би фізичним особам безпосередньо звертатися до Конституційного суду.
- Попри це, 4 липня 2007 року було закладено деякі попередні правові підвалини для запровадження індивідуальної скарги в Литві, коли Сейм похвалив Концепцію індивідуальної конституційної скарги.

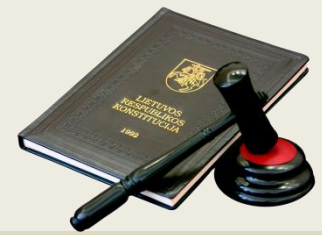

Слід згадати наступні основні положення Концепції:

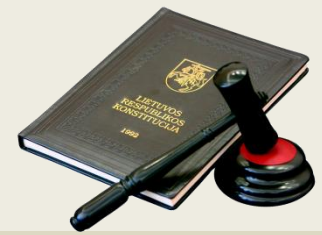
- 1) Будь-яка фізична чи юридична особа може подати скаргу до Конституційного суду;
- 2) Скарга подається в тому випадку, якщо конституційні права цієї особи було порушено;
- 3) Об'єктом скарги може бути формальний закон чи будь-який інший законодавчий акт, прийнятий Сеймом, указ Президента Республіки або наказ Уряду, що був правовою підставою для прийняття індивідуального рішення, яке, за заявою особи, порушило її конституційні права чи свободи;
- 4) Постраждала особа повинна перед поданням скарги використати всі доступні та ефективні засоби правового захисту (перш за все, провадження в судах інших інстанцій);
- 5) Постраждала особа повинна подавати скаргу протягом досить короткого тримісячного періоду після винесення остаточного рішення у її справі;
- 6) Проводиться спеціальна процедура попереднього визначення прийнятності скарги, згідно з якою питання прийнятності вирішується на попередньому етапі одним суддею чи спеціальною палатою Конституційного суду.

- Концепція пропонує впровадити в Литві так звану модель **нормативної конституційної скарги**, на відміну від **повної конституційної скарги**, яка передбачає, що скарга може подаватися не тільки стосовно конституційності правової норми, на основі якої прийнято конкретне рішення, але й стосовно застосування цієї норми судовим чи іншим державним органом. Повна модель конституційної скарги прийнята, наприклад, в Австрії, Чехії, Іспанії та Німеччині. Моделі нормативної конституційної скарги, подібні до запропонованої у Концепції, обрали такі країни, як Латвія та Польща.
- Однак після початку економічної кризи впровадження Концепції індивідуальної конституційної скарги, прийнятої постановою Сейму від 4 липня 2007 року, було відкладене на необмежений період часу, оскільки могло покласти надто важкий фінансовий тягар на державу, що вже і так потерпала від кризи.

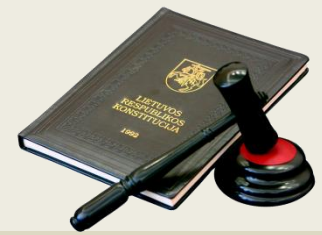

- Хоча в Литві все ще не впроваджено інститут індивідуальної конституційної скарги, фізичні особи мають можливість захистити свої конституційні права **через суди загальної та спеціальної (адміністративної) юрисдикції.**
- Попередні запити, що надсилаються до Конституційного суду судами інших інстанцій у випадках, коли існують серйозні підстави сумніватися у конституційності відповідного законодавчого акту, **становлять найбільшу частину навантаження Конституційного суду.**

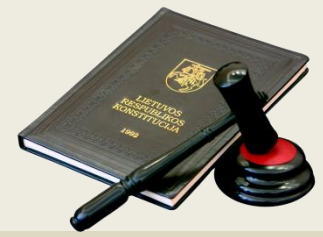

Основні характеристики процедури попереднього запиту наступні:

- Повноваження звертатися до Конституційного суду **мають всі суди**;
- **Обґрунтовані сумніви, що виникають при розгляді справи** та стосуються конституційності законодавчого акту, що застосовується у справі, є підставою для звернення до Конституційного суду;
- Суди приймають рішення щодо звернення чи відмови від звернення до Конституційного суду незалежно від позиції сторін справи, тобто, **вони можуть звернутися до Конституційного суду як з ініціативи сторін, так і з власної ініціативи**;
- **Сторони справи, що розглядається судом, який звертається до Конституційного суду, не беруть участь у провадженні в Конституційному суді**;
- **Процедура попереднього запиту не замінює собою провадження в суді, що звертається до Конституційного суду**, тобто, має обмежену мету - дати відповідь на питання того, чи є конституційним законодавчий акт, який застосовувався у справі, що розглядається відповідним судом іншої інстанції, що звертається до Конституційного суду;
- Найважливіше, що звернення до Конституційного суду є **обов'язком, а не правом чи питанням власного розсуду судів** у кожному випадку, коли вони стикаються з серйозними сумнівами щодо конституційності відповідного законодавчого акту;
- Існує супутній **процесуальний обов'язок судів призупинити розгляд відповідної справи, одночасно з прийняттям рішення звернутися до Конституційного суду з попереднім запитом**.

- Модель прямих попередніх запитів, **коли право звернення до Конституційного суду безпосередньо надається всім судам**, без залучення будь-якого суду вищої інстанції як посередника, є важливим засобом забезпечення верховенства Конституції та захисту конституційних прав і свобод.
- Однак ефективність такого непрямого доступу до Конституційного суду суттєво залежить від спроможності та бажання судів визначати потенційно неконституційні законодавчі акти та, відповідно, звертатися до Конституційного суду. Отже, **непрямий доступ до конституційного судочинства має поєднуватися із наданням особам можливості прямо звертатися до Конституційного суду.**

Закріплення індивідуальної конституційної скарги в національному законодавстві, без сумніву, буде значним кроком до розвитку захисту прав людини та конституціоналізму як в Литві, так і в Україні.